

TERRA DE CAVALLERS

RUTA ARNAU MIR DE TOST

Text: Jessica Murillo Fotos: Jordi V. Pou

El Consorci del Montsec ha dissenyat una ruta turística que uneix els tres conjunts patrimonials més importants relacionats amb la figura del cavaller català: el castell i la col·legiata de Sant Pere d'Àger, el castell de Mur i la col·legiata de Santa Maria de Mur i el castell de Llordà.

Anomenat "El Cid de les Terres de Lleida", Arnau Mir de Tost, senyor de la vall de Tost, va conquerir més de 30 castells i es va convertir en un dels cavallers catalans més emblemàtics del segle XI. La seva reconeguda capacitat militar el convertí en un dels cavallers principals de la cort del comtat d'Urgell, un estrateg i un veritable senyor de frontera, capaç de liderar la primera croada de la història, abans de les croades, contra Barbastre (1065). I és que Arnau Mir de Tost va fer de la seva vida una lluita constant per recuperar els territoris de frontera del comtat d'Urgell que forma-

ven els regnes hudís de Lleida i Saragossa a mitjan segle XI, aquelles terres que els àrabs havien conquerit, cent anys enre, als seus avantpassats. Els seus dominis patrimonials, adquirits *manu militari*, li van permetre formar un senyoriu dins del comtat d'Urgell, base del futur vescomtat d'Àger. Cristià devot, aconseguí el suport eclesiàstic en la seva eficaç acció repobladora, com també nombrosos beneficis al seu favor. La vinculació de la col·legiata de Sant Pere d'Àger a la Santa Seu, essent ell mateix i el Papa els únics que en podien nomenar l'abat, n'és un exemple clar.





La col·legiata de Sant Pere d'Àger, juntament amb el castell, són un dels tres conjunts patrimonials que es pot visitar resseguint la ruta turística.

Des del Consorci del Montsec, i amb l'objectiu d'incrementar l'interès turístic sobre la zona, s'ha creat una ruta que uneix els tres conjunts patrimonials més importants relacionats amb la figura del cavaller català: el castell i la col·legiata de Sant Pere d'Àger (Noguera); el castell de Mur i la col·legiata de Santa Maria de Mur (Pallars Jussà), i el castell-palau residencial de Llordà (Pallars Jussà). La visita als tres emplaçaments pot fer-se tant seguint la ruta proposada pel Consorci com de manera independent. Així mateix, hi ha altres castells conquerits per Arnau Mir de Tost susceptibles de ser visitats per tothom qui ho desitgi, com és el cas del castell de Montsonís, la torre de Vallferosa, el castell de Biosca, el castell d'Alòs de Balaguer, el castell de Montmagastre, el castell d'Artesa de Segre i un llarg etcètera.

Dit això, comencem, doncs, la Ruta Arnau Mir de Tost. Un viatge que ens transportarà segles enrere fins a aquella Catalunya comtal, testimoni de com el nostre valerós cavaller va saber aprofitar la debilitat dels sarraïns per liderar un poderós exèrcit a fi de construir els estaments territorials de molts dels municipis del Pallars Jussà, la Noguera, l'Alt Urgell, el Solsonès, la Segarra i l'Alta Ribagorça.

La primera parada de la ruta ens situa a la comarca de la Noguera, concretament a la vall d'Àger, popular per la pràctica d'esports d'aventura com ara el vol lliure o el parapent i per acollir, entre les

seves muntanyes el Parc Astronòmic del Montsec. I és que situat dalt d'un turó, al punt més alt de la vila, trobem les restes del conjunt monumental de Sant Pere d'Àger, aixecat sobre les ruïnes d'una antiga fortalesa musulmana, possiblement originada sobre les restes d'un antic castell romà, i catalogat com a bé cultural d'interès nacional.

Entre els anys 1034 i 1050, després de comprendre la importància clau d'aquesta localització pel que fa al domini de la Noguera i el mig Segre, Arnau Mir de Tost inicià un seguit de reconquestes de la vall i, un cop allunyat el perill musulmà, va emprendre la tasca de

re poblament i ordenació de gran part del Prepirineu lleidatà. A partir d'aleshores el conjunt monumental de Sant Pere d'Àger, format pel castell, l'abadia, el claustre i la col·legiata, es convertí en la seu política i religiosa de la zona, el centre neuràlgic dels

dominis del cavaller català. El castell, del qual se'n destruí bona part durant el setge del Francès a la Guerra dels Segadors, va passar a ser el seu lloc de residència, mentre que el temple abacial de Sant Pere tingué un paper fonamental en l'assentament de la nova població cristiana. Arsenda, muller d'Arnau Mir de Tost, esdevingué essencial ja que possiblement va ocupar-se de negociar amb el Papa Nicolau II per tal d'aconseguir la independència de la canònica respecte del bisbat d'Urgell i així poder-ne nomenar l'abat juntament amb la comunitat de canonges. Aquesta exempció, que va sofrir variacions

La Ruta Arnau Mir de Tost permet visitar el castell i la col·legiata d'Àger i els castells de Mur i Llordà



A les imatges superiors, el castell de Mur, del segle XI, d'estil arquitectònic militar, i interior del castell-palau de Llordà, del segle X. A sota, turistes observant els arcs de mig punt i les voltes de canó a la cripta de la col·legiata d'Àger.



al llarg dels anys, finalitzà el 1874, quan la col·legiata fou suprimida en virtut del Concordat del 1851 i incorporada al bisbat de Lleida.

El cos d'Arnau va descansar a la galilea del temple abacial des que morí, vers l'any 1071, fins que al segle XIV fou traslladat al presbiteri en un nou sepulcre gòtic de pedra. A conseqüència de les profanacions de la seva tomba durant les guerres carlines, les seves despulles foren traslladades a l'església de Sant Vicenç d'Àger l'any 1853.

Els treballs arqueològics i de restauració duts a terme fins avui han permès descobrir les restes d'una muralla romànica, les d'una possible porta d'accés al recinte i una gran torre circular, element clau per a la defensa del castell. A més d'això, de l'època d'Arnau Mir de Tost només se'n conserven les restes restaurades de l'església basilical de tres naus amb la cripta de Santa Maria la Vella i els vestigis de la torre residencial, annexa a l'església per la banda nord. Actualment, encara podem trobar restes decoratives escultòriques i pintures murals d'aquest conjunt arquitectònic repartides entre diversos museus i col·leccions particulars, principalment el Museu de Lleida: diocesà i comarcal i el Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Al cim d'un turó sobre l'embassament de Cellers, indret ideal per a la pràctica d'activitats d'aigua com també per gaudir de les fabuloses vistes que ens ofereix el paisatge de la serra del Montsec, és on farem la segona parada vinculada a la figura Arnau Mir de Tost. I és que en aquest paratge del terme municipal de Castell de Mur, al Pallars Jussà, se situen el castell de Mur i la col·legiata de Santa Maria de Mur.

Quinze unces d'or fou el preu que el cavaller català pagà al comte Ramon V del Pallars Jussà per adquirir el castell l'any 1053, el qual més tard passaria a formar part del dot marital de la seva filla Valença. D'estil arquitectònic militar del segle XI i format per una torre i un clos de muralla en forma de vaixell, a raó del particular indret on es troba situat, el castell de Mur complia les funcions de controlar la frontera amb Al-Andalus, alhora que dominar i vigilar el territori i la població del seu assentament. Afortunadament, podem afirmar que es tracta d'un dels castells de frontera més ben conservats de Catalunya.

La col·legiata de Santa Maria, del primer art romànic i consagrada el 1069, el claustre també romànic (s. XIII) i les dependències annexes constitueixen un dels millors conjunts conservats de canònica medieval. Aquest recinte, que fou seu d'un pabodat, va ser construït posteriorment al costat del castell per Valença i Ramon V, la tomba del qual se suposa descoberta al centre del presbiteri de la col·legiata. Trenta anys després de la fundació, Pere Ramon, nét d'Arnau Mir, aconseguí vincular la canònica a la Santa Seu i la convertí, com en el cas de la col·legiata d'Àger, en *vere nullis*. Però amb el declivi de la vida canònica es van anar perdent els privilegis assolits fins que va esdevenir, després del Concordat del 1851, una simple parròquia rural. Les pintures murals que decoraven els absis de la col·legiata, considerades com una de les millors mostres de la pintura mural romànica, es poden veure al Museum of Fine Arts de Boston (EUA) i al Museu Nacional d'Art de Catalunya. No obstant això, podem veure algunes mostres no restaurades, com també reproduccions d'aquestes pintures, *in situ*.



A la col·legiata de Santa Maria de Mur es poden contemplar aquestes magnífiques pintures murals del segle XII. Les originals es conserven a Boston.

La col·legiata de Santa Maria de Mur va ser declarada Monument Historicoartístic l'any 1920, mentre que el castell ho fou el 1949.

Sense deixar la comarca del Pallars Jussà, arribem al municipi d'Isona i la Conca Dellà, un destacat punt d'interès paleontològic atès que, milions d'anys enrere, fou testimoni de l'existència de fins a 6 tipus diferents de dinosaures. Aquest emplaçament posarà el punt final a la nostra ruta, ja que aquí trobem el castell que Arnau Mir de Tost i la seva esposa Arsenda van adquirir per compra, el 1033, al comte d'Urgell Ermengol II: el castell-palau de Llordà, una fortalesa humil, en origen, construïda al s. X i situada dalt d'un turó al nord del poble del mateix nom. En poc temps, el castell es convertí en una de les forteses més poderoses de la Catalunya comtal, punt estratègic per al control de la Conca Dellà, el Montsec i des d'on Arnau va organitzar i dirigir l'ofensiva per a la conquesta d'Àger i la seva poderosa fortalesa hudí. En tractar-se d'una construcció residencial i no només "de frontera", l'arquitectura que hi predomina no és exclusivament militar, sinó que ens trobem davant d'un dels pocs exemples de torre residencial d'arquitectura civil del romànic català que es conserven a Catalunya. El conjunt, ja restaurat, el formen dos recintes protegits per una muralla

amb torres de flanqueig, una de les quals es conserva en molt bon estat. A la torre residencial, dividida en dos pisos, hi podem visitar l'edifici noble, amb l'aula i les habitacions annexes a la part superior, i les estances del servei i la tropa a la inferior. Malauradament, arran de les desamortitzacions del segle XIX, el castell quedà abandonat del tot i anà caient fins a convertir-se en un simple esquelet. Fora del recinte podem veure les restes de l'església de Sant Sadurní, amb el campanar annexat a la façana, i les de la canònica i la necròpoli. Declarat monument històric artístic l'any 1980, no es produïren les primeres excavacions prèvies a la restauració fins al 1997.

Tot i que no sabem amb exactitud la data del seu naixement o els detalls de la seva infantesa, segurament viscuda dins de la cort dels comtes d'Urgell, el que sí que podem assegurar és que les seves gestes van perdurar en la memòria col·lectiva de tots aquells qui el van veure lluitar o en van sentir a parlar. Temut pels seus enemics i admirat per tots els qui foren testimonis del seu esperit lluitador i estratègic, Arnau Mir de Tost posà els fonaments de l'expansió del comtat d'Urgell vers Lleida i Balaguer, dues ciutats esmentades en la política expansiva que impulsà a les ordres dels comtes d'Urgell.

D'INTERÈS

MUSEU DE LA CONCA DELLÀ I OFICINA DE TURISME D'ISONA

Carrer del Museu, 4 · 25600 ISONA. Tel. 973 66 50 62 - museucd@parc-cretaci.com - ofurisme@parc-cretaci.com - www.isona.cat

Visites als castells: castell de Mur i col·legiata de Santa Maria de Mur. Tel. 677 701 820 - www.castellmur.cat

Conjunt monumental de Sant Pere d'Àger: Ajuntament d'Àger. Tel. 973 45 50 04 - www.ager.cat

Castell-palau de Llordà: Museu de la Conca Dellà i Oficina de Turisme d'Isona. Tel. 973 66 50 62 - www.isona.cat

RUTA ARNAU MIR DE TOST

Arnau Mir de Tost, uno de los caballeros catalanes más emblemáticos del siglo XI, conquistó más de 30 castillos y lideró la primera cruzada de la historia contra Barbastro (1065). Es por eso que, desde el Consorcio del Montsec, se ha creado una ruta que une los tres conjuntos patrimoniales más importantes relacionados con la figura de Arnau Mir: el castillo y la colegiata de Sant Pere de Àger (Noguera), el castillo de Mur y la colegiata de Santa Maria de Mur (Pallars Jussà) y el castillo-palacio residencial de Llordà (Pallars Jussà).

La primera parada de la ruta nos sitúa en el valle de Àger (Noguera), popular por la práctica de deportes como el vuelo libre o el parapente y por alojar entre sus montañas el Parque Astronómico del Montsec. Y es que en lo alto de una colina encontramos el conjunto monumental de Sant Pere de Àger, cata-

logado como bien cultural de interés nacional. Después de la reconquista del valle por Arnau Mir (1034-1050), el conjunto monumental, formado por el castillo, la abadía, el claustro y la colegiata, se convirtió en la sede política y religiosa de la zona. Los trabajos arqueológicos y de restauración han descubierto los restos de una muralla románica, los de una posible puerta de acceso al recinto y una gran torre circular. De la época de Arnau Mir de Tost sólo se conservan los restos restaurados de la iglesia basilical con la cripta y los vestigios de la torre residencial.

En la cima de una colina sobre el embalse de Cellers (Pallars Jussà), lugar ideal para practicar actividades de agua así como para disfrutar de las fabulosas vistas de la sierra del Montsec, encontramos el castillo de Mur y la colegiata de Santa Maria de Mur. De estilo arquitect-

tónico militar (s. XI) y conformado por una torre y un recinto de muralla en forma de barco, la fortaleza de Mur, uno de los castillos de frontera mejor conservados de Cataluña, cumplía las funciones de controlar la frontera con Al-Andalus y dominar el territorio y la población de su asentamiento. A su vez, la colegiata de Santa Maria, el claustro y las dependencias anexas constituyen uno de los mejores conjuntos de canónica medieval. La colegiata fue declarada Monumento Histórico Artístico en 1920, mientras que el castillo lo fue en 1949.

El punto y final de nuestra ruta se encuentra en el municipio de Isona i Conca Dellà (Pallars Jussà), lugar que albergó hasta 6 tipos diferentes de dinosaurios. Situado sobre una colina al norte del pueblo del mismo nombre se halla el castillo-palacio de Llordà (siglo X), una de

las fortalezas más poderosas y estratégicas de la Cataluña condal, desde donde Arnau llevó a cabo la ofensiva contra el enclave hudi de Àger y uno de los pocos ejemplos de torre residencial de la arquitectura civil del románico catalán que se conservan en Cataluña. El conjunto restaurado lo conforman dos recintos protegidos por una muralla con torres de flanqueo. Fuera del recinto del castillo podemos ver los restos de la iglesia de Sant Sadurní, con el campanario anexo a la fachada, y las de la canónica y la necrópolis. Fue declarado monumento histórico artístico en 1980.

Temido por sus enemigos y admirado por quienes fueron testigos de su espíritu luchador y estratégico, Arnau Mir de Tost puso los cimientos de la expansión del condado de Urgell hacia Lleida y Balaguer.

THE ARNAU MIR DE TOST ROUTE

Arnau Mir de Tost, one of the most emblematic Catalan knights of the 11th century, conquered more than 30 castles and led the first crusade in history against Barbastro (1065). It is for this reason that the Consorci del Montsec has created a route that links together the three most important groups of patrimony associated with Arnau Mir: the castle and collegiate Church of Saint Peter at Àger (la Noguera); the castle of Mur and the collegiate Church of Saint Mary of Mur (el Pallars Jussà); and the castle-residential palace of Llordà (el Pallars Jussà).

High on one of its hills of the Vall d'Àger, visitors will find the monumental complex of Saint Peter of Àger. After the reconquest of the valley by Arnau Mir (1034-1050), the monumental complex, formed by the castle, abbey, cloister

and collegiate church, became the most important political and religious seat in the local area. The only remains that have survived from the time of Arnau Mir de Tost are the restored basilica church and crypt and the remains of the tower living quarters. The top of a hill overlooking the Cellers reservoir is where visitors will find the castle of Mur and the collegiate Church of Saint Mary of Mur. Their architectural style is 11th century military; this is confirmed by a tower and a walled enclosure in the form of a boat. It's one of the best conserved frontier castles in Catalonia and served the dual purpose of controlling the border with the territory of Al-Andalus and protecting its own population and the surrounding territory. The Collegiate Church of Saint Mary, the cloister, and the

adjoining rooms constitute one of the best examples of a medieval religious community complex. Located on a hill to the north of the village of Llordà, visitors will find the (10th century) Castle-Palace of Llordà, one of the most powerful and strategic fortresses in Catalonia during the time of the Catalan counts. It was from here that Arnau launched his offensive against the fortress of Àger. The castle includes one of the few surviving examples in Catalonia of a tower residence in the style of Catalan Romanesque civic architecture. The restored group of buildings consists of two enclosures protected by a wall with watchtowers. Outside the castle enclosure, it is possible to see the remains of the Church of Saint Sadurní and the bell tower next to the main facade.

ROUTE TOURISTIQUE ARNAU MIR DE TOST

Arnau Mir de Tost, l'un des chevaliers catalans les plus emblématiques du XIe siècle, conquit plus de 30 châteaux et dirigea la première croisade de l'histoire contre Barbastro (1065). Ce fait a encouragé le Consortium du Montsec à créer une route reliant les trois ensembles patrimoniaux les plus importants liés au personnage d'Arnau Mir: le château et la collégiale de Saint Pierre d'Àger (la Noguera), le château de Mur et la collégiale de Sainte Marie de Mur (le Pallars Jussà), ainsi que le château-palais présidentiel de Llordà (le Pallars Jussà).

Le premier arrêt du parcours nous situe dans la Vallée d'Àger (la Noguera), populaire parmi les pratiquants du vol libre ou du parapente, mais aussi parce qu'elle abrite, au milieu des montagnes, le Parc Astronomique du Montsec. C'est ici qu'au-dessus d'une colline se trouve l'ensemble monumental de Saint Pierre d'Àger, catalogué en tant que bien culturel d'intérêt national. Après la reconquête de la Vallée par

Arnau Mir (1034-1050), l'ensemble monumental, constitué par le château, l'abbaye, le cloître et la collégiale, devient le siège politique et religieux des alentours. Les travaux archéologiques et de restauration ont permis de découvrir des restes de remparts romans, ceux d'une éventuelle porte d'accès aux lieux et une grande tour circulaire. De l'époque d'Arnau Mir de Tost on ne conserve que les restes restaurés de l'église basilicale avec la crypte et les restes de la tour résidentielle.

Sur la cime d'une colline au-dessus du lac de Cellers (le Pallars Jussà) se trouvent le château de Mur et la collégiale de Sainte Marie de Mur. Le château de Mur, construit en style architectural militaire (XIe siècle) et constitué par une tour et un enclos entouré de remparts en forme de bateau, est l'un des châteaux de frontière les mieux conservés de Catalogne. Ses fonctions étaient de contrôler les frontières avec Al-Andalus et de dominer le territoire et la popu-

lation de sa colonie. À son tour, la collégiale de Sainte Marie, le cloître et les dépendances annexes, constituent l'un des meilleurs ensembles de l'église canonique médiévale. La collégiale fut déclarée Monument Historique Artistique en 1920, tandis que le château le fut en 1949.

Situé sur une colline au nord du village qui porte le même nom, se trouve le château-Palais de Llordà (Xe siècle), une des forteresses les plus puissantes et stratégiques de la Catalogne comtale, d'où Arnau mena l'offensive contre la forteresse houdide d'Àger et un des rares exemples de tour résidentielle de l'architecture civile du roman catalan conservés en Catalogne. L'ensemble restauré est composé par deux enceintes protégées par des remparts avec des tours latérales de défense. En dehors de l'enceinte du château, on peut voir les restes de l'église de Saint Sadurní. L'ensemble fut déclaré monument historique et artistique en 1980.